बार्हस्पत्यो भरद्वाजः।इन्द्रः, ९,११ विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारोर्हव्यं वीर हव्या हवन्ते।

धियो रथेष्ठामजरं नवीयो रयिर्विभूतिरीयते वचस्या॥ ६.०२१.०१

पुरुतमस्य- प्रभूतहव्यस्य। कारोः- कर्तुर्यजमानस्य। इमा- इमाः। हव्याः- आह्वयन्त्यः। धियः। वीर। हव्यम्- आह्वातव्यम्। रथेष्ठम्- महारथम्। अजरम्- जरारहितम्। नवीयः- अभिनवम्। त्वा- त्वाम्। हवन्ते- आह्वयन्ति। वचस्या- स्तुत्या। विभूतिः- वैभवयुक्ता। रयिः- दानयोग्यसम्पत्। ईयते- त्वामभिगच्छति॥१॥

तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानो गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धम्।

यस्य दिवमति महा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम्॥ ६.०२१.०२

यस्य। पुरुमायस्य- अनन्तशक्तेः। महित्त्वम्- माहात्म्यम्। दिवं पृथिव्याः- द्यावापृथिव्योः। महा- महिम्ना। अति रिरिचे- अतिरिच्यते। यः। विदानः- विद्वान्। तम्। इन्द्रम्। गिर्वाहसम्- वाग्भिः सम्भजनीयम्। यज्ञवृद्धम्- यज्ञैरभिवृद्धम्। गीर्भिः- वाग्भिः। स्तुषे- स्तौमि॥२॥

स इत्तमोऽवयुनं ततन्वत्सूर्येण वयुनवच्चकार।

कदा ते मर्ता अमृतस्य धामेयक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः॥ ६.०२१.०३

सः- असाविन्द्रः। ततन्वत्- वृत्रैरात्मावरणैर्विस्तृतम्। अवयुनम्- अज्ञानमयम्। तमः- अन्धकारम्। सूर्येण- आत्मसूर्येण। वयुनवत्- ज्ञानमयम्। चकार- अकरोत्। स्वधावः- आत्मवन्। अमृतस्य- अमरस्य। ते- तव। धाम। इयक्षन्तः- पूजितुमिच्छन्तः। मर्ताः- मर्त्याः। कदा- कदापि। न। मिनन्ति- हिंसन्ति॥३॥

यस्ता चकार स कुह स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासु विक्षु।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

कस्ते॑ य॒ज्ञो मन॑से॒ शं वरा॑य॒ को अ॒र्क इ॑न्द्र कत॒मः स होता॑॥ ६.०२१.०४

यः। ता- तानि। चकार- अकरोत्। सः। इन्द्रः। कुह स्वित्- कुत्रास्ति। कं जनं प्रति। आ चरति- अभिगच्छति। कासु। विक्षु- प्रजासु स्थिरो भवति। कः। य ः। ते- तव। मनसे- चित्ताय। वराय- वरणीयप्रापणार्थम्। शम्- मङ्गळं भवति। इन्द्र। कः। अर्कः- मन्त्रः। सः- असौ। होता- देवाह्वाता। कतमः- कीदृशः॥४॥

इ॒दा हि ते॒ वेवि॑षतः पुरा॒जाः प्र॒ल्ला॑स आ॒सुः पु॑रुकृ॒त्सखा॑यः।

ये म॑ध्य॒मास॑ उ॒त नूत॑नास उ॒ताव॒मस्य॑ पुरुहूत बोधि॥ ६.०२१.०५

इदा- इदानीम्। हि- खलु। पुरुकृत्- हे बहुकृदिन्द्र। पुराजाः- पुरा जाताः। प्रल्लासः- पुराणा ऋषयः। वेविषतः- कर्माणि प्राप्नुवन्तः। ते- तव। सखायः- मित्रभूताः। आसुः- अभवन्। ये। मध्यमासः- मध्यमाः। उत- अपि च। नूतनासः- नूतनाः। तस्य। अवमस्य- अर्वाचीनस्य। पुरुहूत- बहुभिः साहाय्यायाहूत। स्तोत्रम्। बोधि- बुध्यस्व॥५॥

तं पृ॒च्छन्तोऽव॑रासः॒ परा॑णि प्र॒ल्ला त॑ इन्द्र॒ श्रुत्यानु॑ येमुः।

अर्चा॑मसि वीर ब्रह्मवाहो॒ यादे॒व वि॒द्म तात्त्वा॑ म॒हान्त॑म्॥ ६.०२१.०६

वीर- वीर्यसम्पन्न। ब्रह्मवाहः- मन्त्रधारक। तम्- अमुम्। त्वा- त्वाम्। महान्तम्- महात्मानम्। पृच्छन्तः- जिज्ञासमानाः। अवरासः- अर्वाचीना अपि। इन्द्र। पराणि- श्रेष्ठानि। प्रल्ला- पूर्वाणि। ते- तव। श्रुत्या- श्रुतिप्रसिद्धानि कर्माणि। अनु येमुः- निबन्धनं कृतवन्तः। यात्- यान्येव कर्माणि। विद्म- वयमपि जानीमः। तात्- तानि। अर्चामसि- उपास्महे॥६॥

अ॒भि त्वा॒ पाजो॑ र॒क्षसो॒ वि त॑स्थे॒ महि॑ जज्ञा॒नम॒भि तत्सु ति॑ष्ठ।

तव॑ प्र॒ल्ले॒न॒ युज्ये॑न॒ सख्या॒ वज्रे॑ण धृष्णो॒ अप॒ ता नु॑दस्व॥ ६.०२१.०७

त्वा- त्वाम्। रक्षसः- स्वार्थैकपरस्य। पाजः- बलम्। अभि वि तस्थे- प्रतिष्ठते। महि- महत्। जज्ञानम्- जातम्। तत्- रक्षोबलम्। अभि तिष्ठ- अधितिष्ठ। वज्रेण- स्वप्रहरणेन। धृष्णो-

Dr. Rangaji
WEBOLIM

वृत्रधर्षक। तव- ते। प्रत्नेन- पुराणेन। युज्येन- योगमयेन। सख्या- सख्येन। ता- तानि रक्षोबलानि। अप नुदस्व- अपगमय ॥७॥

स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः।
त्वं ह्याप्तिः प्रदिवि पितॄणां शश्वद्बभूथ सुहव एष्टौ॥ ६.०२१.०८

सः- असौ त्वम्। वीर- वीर्योपपन्न। कारुधायः- कर्मवीर। इन्द्र। ब्रह्मण्यतः- ब्रह्मतेजःकामस्य। नूतनस्य- अर्वाचीनस्य ममाह्वानम्। श्रुधि- शृणु। त्वम्। पितॄणाम्- पूर्वाचार्याणाम्। प्रदिवि- पूर्वकाले। आप्तिः- बन्धुः। शश्वत्- सततम्। एष्टौ- सदेषणे। सुहवः- सुष्ठु आहूतः। बभूथ- अभवः ॥८॥

प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वावसे नो अद्य।
प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वताँश्च॥ ६.०२१.०९

प्र- प्रकर्षेण। ऊतये- रक्षायै। वरुणम्- ऋताधिदैवतम्। मित्रम्- स्नेहाधिदैवतम्। इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम्। मरुतः- प्राणविशेषान्। पूषणम्- पोषकं सूर्यम्। विष्णुम्- व्यापनशीलमन्तर्यामिनम्। अग्निम्- सत्क्रतुम्। पुरंधिम्- बहुधारकं वायुं प्राणाधिदैवतम्। सवितारम्- प्रेरकमात्मानम्। ओषधीः- वीरुधः। पर्वतांश्च- स्थैर्यप्रतीकान् मेघान् गिरीन् वा। अद्य- इदानीम्। नः- अस्माकम्। अवसे-तृप्त्यै। कृष्व- कुरु ॥९॥

इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यर्कैः।
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावाँ अन्यो अमृत त्वदस्ति॥ ६.०२१.१०

पुरुशाक- हे प्रभूतशक्तिमन्। प्रयज्यः- प्रकर्षेण दातः। त्वा- भवन्तम्। इमे- एते। जरितारः- स्तोतारः। अर्कैः- मन्त्रैः। अभ्यर्चन्ति- स्तुवन्ति। हुवतः- आह्वातुः। हवम्- आह्वानम्। हुवानः- अस्मदाह्वयिता सन्। श्रुधि- शृणु। अमृत- अमृतस्वरूप। त्वावान्- त्वत्समः। त्वत्- त्वत्तः। अन्यः- इतरः। नास्ति ॥१०॥

Dr. Rangani
WEBOLIM

नू म आ वाचमुप याहि विद्वान्विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रैः।

ये अग्निजिह्वा ऋतसाप आसुर्ये मनुं चक्रुरुपरं दसाय॥ ६.०२१.११

ये। अग्निजिह्वाः- अग्निना सत्क्रतुना चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यग्राहकाः। ऋतसापः- सत्यस्पर्शिनः। आसुर्ये- बले। मनुम्- विद्वांसमुपासकम्। मन ज्ञाने। दसाय- शत्रूणामुपक्षपणाय। उपरम्- श्रेष्ठम्। चक्रुः- अकुर्वन्। तैः। विश्वेभिः- सर्वैः। यजत्रैः- पूज्यैः। सहसः सूनो- शक्तिज। मे- मम। वाचम्- मन्त्रम्। नु- क्षिप्रम्। आ उप याहि- आगच्छ ॥११॥

स नो बोधि पुरएता सुगेषूत दुर्गेषु पथिकृद्विदानः।

ये अश्रमास उरवो वहिष्ठास्तेभिर्न इन्द्राभि वक्षि वाजम्॥ ६.०२१.१२

सः- असौ त्वम्। नः- अस्मदर्थम्। पुरएता- पुरोगामी। सुगेषु- सुखेन गन्तव्येषु। दुर्गेषु- दुःखेन गन्तव्येषु च। विदानः- जानन्। पथिकृत्- शोभनमार्गकृत्। बोधि- बुध्यस्व। ये। अश्रमासः- अखिन्नाः। उरवः- विस्तृताः। वहिष्ठाः- अतिशयेन वाहकाः प्राणतुरगाः। तेभिः- तैः। नः- अस्मदर्थम्। इन्द्र। वाजम्- बलम्। अभि वक्षि- अभिवह ॥१२॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM